

Bernadotteprogrammet 2020

Projektrapport – Fåglarnas konferens

Kerstin Frödin, musiker och doktorand vid Musikhögskolan i Piteå, Luleå Tekniska Universitet

kerstin.frodin@ltu.se

Projektet *Fåglarnas konferens* är ett scenkonstprojekt som utgör en central del av det konstnärliga forskningsprojekt som jag sedan 2015 bedriver vid Piteå Musikhögskola, Luleå Tekniska Universitet och som kretsar kring interpretation av nutida musik och interdisciplinära samarbeten. Verket i tar avstamp i det långa diktverket *Fåglarnas konferens* av den medeltida persiska poeten Farîd-ud-Dîn Attâr (ca 1158–1221) men också i Madeleine Isakssons soloverk för blockflöjt *Les sept vallées* (De sju dalarna, 2006) som bygger på Attâr's diktverk. I föreställningen *Fåglarnas konferens* medverkar en musiker (Kerstin Frödin) och en dansare (Katarina Eriksson) på scenen, men även videoscenografin har en bärande roll i gestaltningen av fåglarnas utmanande resa genom sju dalar.

Den här rapporten rör den del av projektet som handlat kring omarbetningen av musiken där Isakssons flöjtsolo *Les sept vallées* har utgjort grunden för att utveckla ett nytt musikaliskt verk – skräddarsytt för scenföreställningen. Projektet bygger på ett nära samarbete mellan mig som musiker och ansvarig för den musikaliska bearbetningen, koreografen Åsa Unander-Scharin, videoscenografen Lene Juhl samt tonsättaren Kent Olofsson, som stått för realisationen av den verkets elektroakustiska inslag.

Restriktionerna i samband med Corona-pandemin har påverkat projektets tidsplan.

Scenföreställningens premiär äger rum den 15 januari 2022 i Studio Acusticums Blackbox-scen, Piteå.

Bakgrund och koncept

Åsa Unander-Scharin och jag har samarbetat redan i ett tidigare projekt; vi ville undersöka hur musik och dans kan mötas på lika villkor och skapa förutsättningar för att låta kunskaper från respektive disciplin inspirera varandra. Projektet resulterade i verket *Fragments*² (2020) som bygger på den japanske tonsättaren Makoto Shinoharas avantgardistiska soloverk för blockflöjt

Fragmente (1968). I *Fragmente*² har vi medvetet arbetat med att sudda ut gränsen mellan våra sceniska gestalter; jag som musiker är helt igenom koreograferad och ljud från Åsas dansrörelser har vävts in som musikaliska komponenter i verket. I *Fragmente*² har även rent koreografiska delar som utförs av oss bägge utan musik, komponerats in.

Med sina sju satser är *Fåglarnas konferens* ett omfattande verk där jag har omarbetat ett befintligt musikaliskt material till dubbel spellängd (ca 40 minuter). Den elektroakustiska stämman är realiserad i nära samarbete med Kent Olofsson, en tonsättare jag har ett långt samarbete med sedan tidigare genom bland annat solostycket *Treccia for recorder* (2001) och kammarmusiksviten *Champs d'étoiles* (2008–2016). I *Fåglarnas konferens* har vi utmanat våra traditionella roller såväl på scenen som i arbetet med att skapa verkets innehåll. Mitt mångåriga samarbete med både Åsa och Kent har varit en förutsättning för den mycket komplexa process som *Fåglarnas konferens* har inneburit. Arbetsprocessen har även innefattat ett tätt samarbete med Lene Juhl¹ kring scenografi och teknologi liksom med dansaren Katarina Eriksson. Med projektet som helhet söker vi med ett tydligt och nutida tilltal skapa en dialog mellan vår samtid och den tid i vilken poemet tillkom.

Relationer mellan musik och koreografi

I såväl musik som dans är rörelsen central; konstformerna delar vidare fundamentala egenskaper såsom puls och rytm och båda utspelar sig i tid och rum. Den nära samhörigheten mellan de båda konstarterna märks också i att dans, i de flesta kulturer, sällan framförs utan musik (Hodgins, 1992, iii). I Väst har relationen mellan musik och dans varierat över århundradena beroende på historiska förutsättningar, traditioner och sociala kontexter. Det sena 1800-talet och början av 1900-talet förde med sig en medvetenhet och ett undersökande om de mångskiftande relationer som musik och dans kan dela. Dock har det i såväl i det konstnärliga arbetet som i senare analyser av verken ofta varit utifrån perspektivet av en av de bägge konstformerna (Mason, 2012, 16).

Forskningsfältet *choreomusicology* (Hodgins, 1992), som etablerades under senare delen av 1900-talet, kan ses som ett paradigmskifte i synen på hur man ser på dansverk inom den europeisk-amerikanska performancetraditionen. Man betraktar här musikalisk komposition och koreografi

¹ Vårt övergripande projekt med *Fåglarnas konferens* kommer även innefatta en representation av verket som Virtual Reality (VR) - version. Den delen är kopplad till Lene Juhls forskning kring media och immersiva teknologier som hon bedriver vid Copenhagen Business Academy.

som tydligt självständiga discipliner och inriktar sig på att undersöka relationen mellan dem samt att utveckla ett gemensamt teoretiskt ramverk. Såväl den teknologiska audio, visuella, och audio-visuella utvecklingen som utforskandet av konstnärliga metoder har bidragit till utvecklingen av *choreomusicology*, ett forskningsfält genom vilket konstnärliga val, praktiker och metoder synliggörs (Mason, 2012, 6). Att utveckla metoder för en gemensam konstnärlig och teoretisk praktik har varit en viktig utgångspunkt när vi i *Fåglarnas konferens* byggt vidare på våra erfarenheter från *Fragmente*². I min avhandling kommer jag att på en detaljerad nivå beskriva hur vi arbetat med att skapa och analysera *koreomusikaliska* relationer i dessa bägge verk.

Attârs Fåglarnas konferens

I Attârs boklånga diktverk samlas världens alla fåglar till ett möte där man bestämmer sig för att söka sin själsliga ledare, fågeln *Simôrgh*, som bor på det höga berget Qâf. Under den långa resan genom de sju dalarna – Sökandets, Kärlekens, Kunskapens, Frihetens, Enhetens, Perplexitetens och slutligen Utmattningens dal – utsätts fåglarna för allt svårare prövningar; varje dal innebär en ny utmaning för fåglarna genom att de ställs inför olika livsfilosofiska frågor. I slutet av resan återstår endast trettio fåglar och de finner till sist att *Simôrgh* finns inom dem själva.

Attârs *Fåglarnas konferens* är en allegori och verket har många likheter i ton och berättarteknik med medeltida europeiska verk. Poemet ger nycklar till vår personliga livsresa och förståelse av oss själva och har alltsedan renässansen haft en särskilt betydande plats inom den persiska kulturen. *Fåglarnas konferens* har vid flera tillfällen också gestaltats i olika former i Europa såsom Peter Brooks teateruppsättning 1977, Falk Richtes musikal, 2018 och Sholeh Wolpé/Fahad Siadat/Andre Megerdichian, oratorium, 2019. I tider av förtryck och oro är Attârs poesi fortfarande aktuell och angelägen; Attârs verk är skrivet i en tradition där poeter betraktas som modiga vägvisare som bjuder motstånd mot de krafter som kväver människors frihet. Än idag ger dessa poetiska verk kraft och uppmuntran i denna strävan, men hjälper oss också att förstå livets vackraste innehåll.

Arbetsprocessen

För att utveckla flöjtstämman har jag improviserat kring materialet i *Les sept vallées* och då burit med mig våra gemensamma idéer och laborationer kring det koreografiska och scenografiska. Ofta har det handlat om att expandera den musikaliska formen för att ge plats åt rörelse: interaktioner och förflyttningar i det sceniska rummet. I nästa steg har jag skisserat ett

koncept för elektronmusikstämman som sedan utarbetats i nära samarbete med tonsättaren Kent Olofsson. Elektronmusiken är baserad på flöjtjud men också på konkreta ljud från olika miljöer, kontrasterande och varierade genom verket. Efterhand som arbetet har fortskridit har jag fastställt hur musiken ska utformas till att bli ett helt igenom komponerat material.

Exempel från kompositionsprocessen

I de följande avsnitten ger jag några exempel från den pågående kompositionsprocessen, med fokus på hur dessa processer bygger på relationer mellan de konstformer som projektet rymmer. Vid sidan av Madeleine Isakssons musik, har Attârs poesi varit central för att skapa ett verk där konstformerna musik, koreografi, videokonst och poesi vävs samman till en helhet.

Genom samtal med de mentorer vi fick i Bernadotte-projektet; Jila Mossaed, iransk-svensk poet och författare och ledamot av Svenska Akademien och Håkan Möller, litteraturvetare, teolog och professor samt ledamot av Vitterhetsakademien, fick jag en tydligare ingång till poemet och den tid i vilken det tillkom. Det inspirerade mig att i några av satserna, väva in textfragment ur Attârs *Fåglarnas konferens*, som inläst och elektroniskt bearbetat material men också reciterad av musikern och dansaren. Jag har använt mig av såväl den persiska originaltexten som översättningar till franska och engelska, inlästa av personer som har språken som modersmål. Jila Mossaed har bidragit med inläsningen på persiska och hennes egen dikt *Min mor är öknen*, som också bygger på Attârs text har även fått en plats i verket och representerar därmed ett fjärde språk, svenska. De olika rösterna, liksom de olika språkens betoningar, fraseringar och melodik får en alldeles speciell roll i verket. Jag ser också närvaron av de olika språken som ett sätt att genom föreställningen förmedla Attârs egen öppenhet som sträcker sig mot världens *alla fåglar* – oavsett art, språk och kulturell bakgrund.

De kursiverade texterna är fragment ur Attâr *The Conference of the Birds*, i översättning av Sholeh Wolpé (2017).

Sats 1 – The valley of the Quest

*Here, with each breath
you inhale a hundred calamities*

*There is no room here for pride,
or self-importance,
or the things you value and hoard.*

*Here, one must journey through
one's own blood.*

*Here one must wholly give up
all things linked to existence*

*Stand empty-handed
and the cleansing of your heart begins*

I den första satsen är flöjtpartiet genomgående baserat på så kallade *extended techniques* (utökade speltekniker) som möjliggör en mycket mjuk och dynamisk ljudvärld. Jag har valt några centrala ord ur dikten; *breath* (andetag), *quest* (sökande), *empty-handed* (tomhänt) som utgångspunkt för det musikaliska materialet. Instrumentets mjuka och dämpade ljud var ett sätt att möta texten, att stå tomhänt och ge upp självtillräckligheten. Den elektroakustiska delen är uppbyggd av icke-tonande material, naturliga ljud och flöjtteffekter.

Från det första musikaliska utkastet har vi arbetat vidare med att forma helheten. Musikern och dansaren befinner sig på stort fysiskt avstånd mellan varandra i den första delen; tillsynes isolerade och ensamma står de inför den utmanande resan, men deras interaktion är helt och hållet sammanvävd. Videoscenografin är i huvudsak abstrakt i verket och kan ses som en gestaltning av fåglarnas inre resa.

Sats 4 – The Valley of Detachment

I den fjärde satsen vävs för första gången delar av den inlästa texten in i den klingande musiken. Materialet är bearbetat så att orden mer uppfattas som en musikalisk struktur, bara några enstaka ord går igenom. Texten består av dialoger mellan fåglarna och deras guide, Härfågeln. Fåglarna är tveksamma till att ge sig ut på den långa resan men Härfågeln stöttar och uppmuntrar dem under hela vägen. Flöjtstämman är mycket energisk i upprepade snabba sextondelsfigurer som ibland förstärks, kontrasteras eller förlängs av elektronmusikaliska inslag som triggas i gång med fotpedal.

Koreografin i fjärde satsen är uppbyggd kring ett rutnmönster över scenen, ett ”gatunät”, genom vilket dansaren rör sig i ständigt nya riktningar. Intrycket av snabba förflyttningar förstärks genom att dansaren följs av en handkamera som projiceras vidare i scenbildens videoscenografiska inramning, där hon även möter andra versioner av sig själv.

Sats 6 och 7 – The valley of Wonderment – The valley of Poverty and Annihilation

Sats 6 karaktäriseras av ständigt varierade snabba rörelser, drillar, språng och glissandi i sopraninoflöjten. Dansaren har en snabb rörelseserie som upprepas flera gånger och som därmed på ett kalejdoskopiskt sätt skiftar relation med det musikaliska materialet. I den här delen har jag låtit Attârs text ta formen av en talad dialog mellan musikern och dansaren.

- *Are you drunk or no?*
- *I don't know.*

- *Do you exist or no?*
- *I know nothing.*

I övergången mellan sats 6 och 7 tar inspelade röster på olika språk över, distribuerade från olika delar av rummet. Här får texten, de olika språkljuden och rösterna ta plats innan de splittras upp och dör bort. Musikern och dansaren rör sig parallellt i ett stilla lyssnande universum. I den sjunde dalen och slutligen den sista delen av poemet beskrivs fåglarnas möte med havet och hur de blir ett med det oändligt stora:

*The final valley is of Poverty
and Annihilation, the ultimate release.*

Words fail to reveal its mystery.

...

*..if you come to it as a pure drop,
you will lose yourself in the Ocean,
becoming one with its vast water.*

...

Interdisciplinära processer

Projektet *Fåglarnas konferens* utgör en central del av min forskningsstudie som är situerad i ett interdisciplinärt fält och bygger på utbyten mellan de medverkande konstnärerna och mellan disciplinerna. Grunden till *Fåglarnas konferens* lades redan i Åsas och min förstudie och arbetet med *Fragmente*², där vi undersökte gemensamma metoder i arbete med koreomusikaliska relationer. I *Fåglarnas konferens* kunde vi sedan öppna upp för fler konstnärliga områden. Jag har genom projektet vidgat min roll som musiker i många avseenden och kommit in på för mig delvis helt nya områden. Med min forskningsstudie som helhet söker jag öppna upp för ett utökat fält omkring tolkning, musikalisk interpretation och kollaborativa processer. Min förhoppning är att studien också kan fungera som inspiration för andra till att initiera nya samarbeten över de konstnärliga disciplingränserna, liksom mellan konst och teknologi.

Referenser:

- Attâr, F. (2014). *Le Cantique des Oiseaux* i översättning av Leili Anvar, Paris: Éditions Diane de Selliers.
- Attâr, F. (2017). *The Conference of the Birds* i översättning av Sholeh Wolpé, New York: W.W. Norton & Co.
- Hodgins, P. (1992). *Relationships between score and choreography in the twentieth-century dance: music, movement and metaphor* New York: The Edwin Mellen Press.
- Mason, P. H. (2012). *Music, dance and the total art work: choreomusicology in theory and practice*, *Research in Dance Education*, 13:1, 5-24, DOI:10.1080/14647893.2011.651116
- Mossaed, J. (2020) Min mor är öknen. Tidskriften *Essä*, nr 5, (74-76).